

WAGNERIANA CATALANA Nº 24 ANY 2006

TEMA 3.9 PARSIFAL

TÍTOL: **MEMÒRIES DE JOAN BALCELLS, FUNDADOR DE L'ORFEÓ GRACIENC I LA SEVA PARTICIPACIÓ EN PARSIFAL**

AUTOR: *Eva Muns*

L'Orfeó Gracienc entitat barcelonina amb més de cent anys d'antiguitat, va participar i encara es manté en plena activitat en la vida social i cultural de la ciutat, gràcies a l'esforç del seu fundador, el mestre Joan Balcells, i els seus continuadors el mestre Antoni Perez Simó i l'actual director, el mestre Poire Vallvé.

Joan Balcells i Garcia (Barcelona 1882-1968) va fundar ***l'Orfeó Gracienc*** l'any 1904, amb l'objectiu de dotar a la vila de Gràcia d'una entitat popular, oberta a la societat barcelonina del seu temps a l'art i a la cultura. El mestre Balcells va viure de la música i per a la música, entregat a la formació musical dels orfeonistes, a organitzar concerts i ampliar les activitats de ***l'Orfeó Gracienc***. Professor del Conservatori Superior Municipal de Música fins la seva jubilació, va poder compartir la seva tasca professional amb la direcció de ***l'Orfeó*** i va ser el partícip de la seva expansió a la ciutat, ja que del petit local de lloguer del tercer pis del carrer Major de Gràcia del principi, va passar en poc més de 10 anys a tenir un local propi al carrer Bretón de los Herreros fins arribar a la seu pròpia del carrer d'Astúries 83 on encara segueix ubicat actualment. De la mateixa manera, va veure incrementat el nombre de socis i orfeonistes, comptant amb 400 socis i 200 orfeonistes l'any 1918. Va dirigir ***l'Orfeó*** fins 1936, essent continuada la seva tasca pel mestre Antoni Perez Simó que se'n va fer càrrec des de 1945 fins 1996.

En el seu ambient familiar Joan Balcells també es va veure rodejat de música. Casat amb Rosa Llastarri Balcells, cosina seva, també orfeonista, va tenir 4 fills, dues noies i dos nois. Les filles, Maria Teresa i Rosa, van dedicar-se també professionalment a la música, destacant sobre tot Rosa com a concertista d'arpa. Els Balcells compartien el gust per celebrar vetllades on la

música i la dansa hi tenien força participació. Deia el mestre en les seves **Memòries** (1): “En aquesta època (cap a 1928) que ara comento, sovintejaven força les reunions de grups filharmònics que es reunien a fer música. En podria referir tot un seguit de casos, i sempre amb petits programes d’una gran selecció, d’un gust exquisit. En aquests actes, la participació tant corresponia als intèrprets, en general aficionats o bé estudiants dels diversos instruments, com al grup dels qui hi concorrien com a públic, en nombre, es clar, reduït, perquè se celebraven normalment en domicilis particulars. Tothom en sortia amb l’entusiasme que comunica l’art. Quina diferència, pel que em diuen, amb les diversions anomenades musicals d’avui! De música clàssica i de moderna n’hi ha hagut sempre i sempre n’hi haurà. Ara: avui sembla que modern, sigui sinònim d’extravagant.

Cal no oblidar que de música, sigui de l’època que sigui, n’hi ha de bona i de dolenta. I això que dic de la música, també es pot dir dels balls. El que ara s’anomena música moderna, vol dir això tan estrany que si toca... Ara, m’expliquen les contorsions que fa la gent quan balla... La joventut s’ha embrutit amb aquesta mena de música per dansar! Que, no és pas cap mal, dansar, perquè tota la vida la gent ha sentit vocació a la dansa com a esplai. Jo no he anat mai a ballar, però de jove, he vist els balls, i els ballava amb molta elegància; els balls eren gràcils... M’esgarrifo quan sento a parlar de què es fan gesticulacions histèriques, que més que una cosa amorosa és com si s’enerveessin... Sembla més propi d’èssers que estan dintre d’una gàbia, que no pas de la dignitat humana...”

El mestre Balcells va compondre més de 40 sardanes, moltes cançons a una veu amb acompanyament de piano, una vintena de corals i una obra lírica “*La Baldufa d’Or*”, per a infants, amb un pròleg, tres actes i epíleg, amb lletra d’Ignasi Iglesias, que va ser estrenada a la sala d’assaig de **I’Orfeó Gracienc** el 17 de novembre de 1965, amb la participació entre d’altres de Mercè Puntí, Montserrat Roig, Bartomeu Bardagí, Miquel Aguilar, els pianistes mestre Antoni Coll i Maria Teresa Balcells i un petit cor format per membres de **I’Orfeó Gracienc**. Aquesta obra va poder ser escoltada només dues vegades més pels mateixos intèrprets: el 19 de desembre de 1965 a **I’Orfeó Gracienc** i el 23 d’abril de 1966 a la sala d’actes de Caixa d’Estalvis de Sabadell. És llàstima

que des d'aleshores ençà, i d'això ja fa més de 40 anys, no s'hagi representat i que tampoc siguin enregistrades ni interpretades la resta de les composicions del mestre.

El mestre Balcells alternava aquestes activitats amb els concerts que oferia ***l'Orfeó Gracienc***. Es preocupava de variar el repertori i de millorar la qualitat musical i d'interpretació dels coristes i vetllava per cercar noves fites per fer que ***l'Orfeó*** fos conegut no només a Barcelona, sinó arreu de Catalunya. Com era corrent en aquella època, ***l'Orfeó Gracienc*** va donar molts concerts amb finalitats benèfiques: a favor del projecte de construcció del temple de la Sagrada Família (1916), per l'Asil de les Germanetes dels Pobres, per l'Associació Catalana d'Estudiants, a favor de les persones necessitades del barri, per l'Hospital de Sant Joan de Déu (1915), per la Casa de Caritat, a favor de l'Hospital de Sant Pau, etc. També es va fer més popular gràcies a les actuacions periòdiques que es feien en directe des dels estudis de Ràdio Barcelona, del carrer de Casp.

L'Orfeó Gracienc va estrenar moltes obres de compositors catalans: d'Enric Morera, Joan Lamote de Grignon, Cumelles i Ribó, Mas i Serracant, Narcisa Freixes, Francesc Pujol, Antoni Perez Moya i va executar els més rellevants corals: La Novena Simfonia de Beethoven, sota la direcció de Clemens Kraus al Gran Teatre del Liceu (1927), la Missa en mi bemoll de Schubert, al Liceu; La Creació, de Haydn, amb Mercè Plantada i Anibal Vela, (1928), la Nit de Nadal del mestre Joan Lamote de Grignon, amb Conxita Badia i Josep Moreno, sota la direcció de Pau Casals i la seva orquestra, al Palau de la Música (1927), El Psalmus Hungàricus de Zoltan Kodaly, al Palau (1928); el Psalm 150 i "Les Benaurances" de Cesar Franck, "Teiru" i "Chorus X" d'Hector Villa-Lobos, dirigides pel seu propi autor (1930), etc.

L'Orfeó Gracienc editava la seva pròpia Revista. En el número 153 de la mateixa, corresponent al març de 1933, coincidint amb el 50 aniversari de la mort de Richard Wagner, va dedicar-li un número monogràfic, la portada del qual reproduïm en aquestes pàgines. Eduard Artells col.laborà en aquesta celebració escrivint un article a doble pàgina (pàgs 528-529) titulat "***Ricard Wagner***", que deia així: "*L'any 1913 fou commemorat solemnement arreu del món el centenari de la naixença de Ricard Wagner, esdevinguda a Leipzig el*

dia 22 de maig del 1813. I enguany s'escau de commemorar amb no menys solemnitat el cinquantenari de la mort del gran músic que, més que no pas germànic, fou universal, la seva música havent traspassat totes les fronteres. En aquesta avinentesa hem cregut interessant de reproduir ací uns comentaris de Camille Le Senne, notable crític francès; comentaris que hem extret d'un important treball que aquest autor, precisament l'any 1913, escriví sobre **Wagner** i la seva obra. Camille le Senne diu així: "El quadro de l'evolució de la música alemanya durant el període contemporani podria, amb tot rigor, ésser resumit en una anàlisi de l'obra de **Ricard Wagner**. Sens dubte, l'autor de la **Tetralogia**, per bé que ha estat molt gran el lloc ocupat durant cinquanta anys per la seva personalitat creixent i tumultuosa com per la seva obra, d'una riquesa i d'una varietat incomparables, no ha estat pas l'únic músic d'Alemanya. Hi ha hagut enfora de **Wagner**, al costat seu, de vegades fins i tot, en una certa mesura, oposats a ell, d'altres homes d'un altre valor, com és ara Raff, Brückner i Brahms. Hom no sabia fer abstracció de músics que han posseït una mestria semblant i l'han sabuda afermar en les condicions més difícils. A una certa alçària, però, l'admiració del públic resta indivisible; el seu entusiasme pot ésser més o menys vivaç, mentre dura no comporta cap participació pròpiament dita, i, d'altra banda, àdhuc el més remarcable dels contemporanis de **Wagner**, Brahms, que hom ha pogut comprendre en la trilogia de les tres B entre Bach i Beethoven, no és pas menys un continuador de l'escola clàssica, un representant d'aquella tradició amb que **Wagner** havia trencat tan audaciosament i victoriosa".

"No es pot pas dir el mateix pel que fa a **Wagner**. Oferint el fenomen sense precedents de la triple superioritat del teòric, del poeta i del músic aplegats en una sola persona, no solament ha acaparat completament el seu temps gràcies a un conjunt de manifestacions el caràcter original i la importància estètica de les quals no han deixat un sol instant l'opinió indiferent; si no és, però, o, més aviat, si no sabés ésser, com ha estat pretès, el músic de l'esdevenidor, puix que res no roman inert en el món intel·lectual, és el músic del present.

La seva resplendor continua absorbint-ho tot, i si subsistissin reputacions legítimes, no hi ha cap glòria mundial en l'aureola d'aquesta glòria. Quant als darrers anys de la vida de **Wagner**, el mateix Le Senne diu: **Parsifal** assenyala

el darrer alè genial i també el darrer esforç vital de **Wagner**. L'any 1882 enllesteix a Palerm l'orquestració d'aquesta obra que ell ja pressentia que fóra la darrera. Per representar-la fou obert de bell nou el teatre de les festes, tancat d'ençà del 1876. Les setze representacions que hom en dona assoliren l'èxit més gran, una nova sèrie donada l'any següent fatiga molt **Wagner**. Una malaltia del cor, constatada sense ell saber-ho, el minvava poc a poc. Parí cap a Venècia amb la seva muller i la seva família al començament de l'hivern 1882-83 i s'instal·là al palau Vendramin Calergi, damunt del gran canal. Una crisi se l'endugué el 13 de febrer del 1883 a l'instant en què, alçant-se del piano, es disposava a pujar a la góndola per al seu passeig quotidià. El cos fou portat amb gran pompa a Bayreuth i conduit, al so de la marxa fúnebre de **Sigfrid**, fins al cementiri on reposa sota una simple llosa sense inscripció, guardat pel seu gos fidel, enterrat en un turó veí, no gaire lluny d'aquell teatre que apar que simbolitzi i sintetitzi l'aspiració de tota la seva vida, la renovació del drama musical”.

“Els qui, l'any 1913, no teníem més enllà de deu anys, és difícil que servem cap record que ens permeti de reviure les grans festes commemoratives del centenari de la naixença de **Wagner**. Avui, al cap de vint anys, en escaure's el cinquantenari del seu traspàs, hem pogut conèixer una mica el gran compositor a través de les seves produccions meravelloses. Sempre recordarem amb goig, i en aquests moments ens plau de manifestar-ho amb emoció pregona, el nostre primer contacte amb **Wagner**, fet l'any 1914 en un concert donat per **l'Orfeó Gracienc** al Palau de Belles Arts, on, conjuntament amb la Banda Municipal, executarem la Marxa de presentació del **Tannhauser**, i on, per primer cop, entonarem aquelles notes sublims:

“Salve, gran princep
bon Langraf, germà!

Podem dir, doncs, que devem la nostra coneixença del músic immortal a **l'Orfeó Gracienc**, el qual ens ha ensenyat d'estimar-lo i de venerar-lo.”

La temporada 1933-1934 **l'Orfeó Gracienc** va participar en les representacions de **Parsifal**, de Richard Wagner, que es van programar al Gran Teatre del Liceu. El mestre Balcells refereix en un capítol de les seves *Memòries*, amb tot detall les complicacions que van haver de sortejar fins a intervenir en

l'esmentada obra. Les representacions van tenir lloc els dies 27 de gener, 1, 3 i 4 de Febrer de 1934, sota la direcció del mestre *Hans Knappertsbusch*. El capítol es titula "*Les dificultats del Parsifal*" i diu així: "*Per la nostra part, iniciarem la tasca d'aquest any 1934, amb quatre representacions de l'obra de Richard Wagner, Parsifal. Totes, van tenir lloc en el Gran Teatre del Liceu, una a darrers de gener i les altres a primers de febrer. Crec interessant parlar d'aquesta intervenció nostra, des del punt de vista artístic, i fer també unes consideracions especials a les converses que, referents a aquesta obra, jo havia tingut amb l'empresari del Gran Teatre del Liceu. Explicaré –com se sol dir vulgarment– les mesquineses que hi ha entre bastidors quan es tracta de l'aspecte econòmic. Sembla que més que a l'oficina del Gran teatre del Liceu, fóssim en una parada del mercat de Sant Antoni... Penso que estic obligat a explicar aquestes coses que han quedat en el meu pensament, que he recordat sempre. Encara que pugui semblar una cosa petita o insignificant, és obligat de fer saber tots els detalls referents al "**Parsifal**", per situar una mica el lector.*

L'autor d'aquesta obra tan extraordinària i de tanta durada, que va ser l'última de les grans obres genials que va escriure, va morir el 13 de febrer de 1883, deixant una clàusula per la qual era voluntat seva, que aquesta obra no fos representada en cap teatre del món, fins passats trenta anys de la seva mort. En aquest moment, no sé si aquesta disposició concedia un privilegi d'excepció al Teatre de Bayreuth, el qual fou construït especialment per representar-hi les obres de Wagner. Durant molts anys, va ser freqüent mentre duraven les temporades d'òpera a Bayreuth, d'organitzar viatges per assistir-hi a les representacions".

*"...Quan ja s'acostava el temps per a poder representar aquesta obra, l'Associació Wagneriana, molt activa, composta de persones entusiastes i admiradores de l'obra de Wagner, es començaren a moure, i entre ells i l'Empresa del Liceu, es va decidir que així que s'acabés el termini de la prohibició, a les 12 de la nit del dia 31 de desembre de 1913, un minut després, o sigui el primer minut de l'any 1914, es donaria el "**Parsifal**" en el Gran Teatre del Liceu. I així, en una hora tan intempestiva com aquella, es va omplir el teatre i va començar la representació... Aquesta, va acabar prop de les cinc de la matinada. Va ser un esdeveniment artístic de gran categoria!*

He d'aclarir, que de l'obra "**Parsifal**", a Barcelona ja se'n coneixien fragments donats en concerts. Un d'aquests fragments el va donar a conèixer el mestre Antoni Nicolau en el Teatre Líric cap a l'any 1892. Justament aquest fragment també havia estat donat moltes vegades en el Liceu i sempre que es representava, ja des de la primera vegada, va ser deficientment executat. És el fragment amb que acaba el segon acte, "La Consagració del Graal", on hi ha un cor invisible al públic que es col.loca dalt dels telers; sempre, desgraciadament, sortia desafinat o s'abaixaven o no entraven a temps. Això era una mena d'entrebanc que tothom donava per fet... Després de l'any 1914 les representacions de les òperes wagnerianes van quedar interrompudes amb motiu de la guerra mundial, que va acabar l'any 1918.

Finalitzada la guerra europea, a la primera audició que es va fer del "**Parsifal**", va haver-hi com de costum, aquesta deficiència en el cor invisible. Llavors, van demanar la col.laboració d'elements de l'Orfeó Barcelonès. Quan el senyor Mestres i Calvet va ser empresari definitivament, no hi havia temporada en la qual se'n programés la representació de "**Parsifal**", que ell no em cridés per demanar-me condicions sobre la nostra col.laboració. La primera vegada li vaig dir que ho trobava una mica delicat, interpretar aquella obra, perquè les vegades que l'havia sentida sempre hi fallava la massa coral. La quantitat que la junta va decidir cobrar, era de cinc-centes pessetes per audició, més una petita quantitat –molt petita–, per pagar els transports de tramvies. I, va sortir el cartell anunciant els elements que hi prendrien part, i hi constava l'Orfeó Barcelonès altra vegada. Vaig anar a sentir aquesta audició, i tot es va repetir com sempre. Quina sort, vaig pensar, de no haver-ho fet nosaltres!

La temporada següent, altra vegada el projecte de fer el "**Parsifal**", i el senyor Mestres que em torna a cridar, i jo, les mateixes respostes... Aquesta vegada, en lloc de l'Orfeó Barcelonès, ho van confiar a un grup d'alumnes del Conservatori del Liceu. Com que aquesta obra a mi m'agradava molt, la vaig anar a sentir novament i, com sempre, el mateix defecte. Això es va repetir una temporada darrera l'altra... Amb tot, cada temporada, en anunciar el "**Parsifal**", en Mestres em tornava a cridar, i sempre els mateixos tràmits. Varen passar anys, i últimament, em sembla que cap a l'any 1933, per mitja de l'Esteve Gratacós, vaig saber que al Liceu en aquell moment feien assajar aquest tros

del **"Parsifal"** a l'Orfeó de Sants, amb un director alemany que havia vingut i que aquest, s'havia enfurismat i s'havia posat a cridar, perquè l'Orfeó no li responia... Anava tan malament, que va dir que a ell l'havien enganyat, que li havien dit que era l'**Orfeó Gracienc** que havia de fer aquella interpretació. Nosaltres, ja teníem certa fama entre els mestres alemanys. Que aquesta col.laboració fos deficient, no volia dir res contra el mèrit dels orfeonistes; ben segur que ells hi posaven tot l'afany per fer-ho bé, però patien del mateix mal. Aquest fragment era una cosa fatal, que semblava que no podia sortir d'altra manera.

Amb això va arribar l'any 1934. El senyor Ventura Gassol, ens havia dit un dia, a la secretaria de l'**Orfeó**, que la Generalitat, en part, s'havia fet càrrec del Gran Teatre del Liceu. Al senyor Joan Mestres i Calvet, li van prendre part dels poders que tenia com a empresari i va quedar d'intendent o administrador o com a director artístic; però no amb plens poders, ja que hi havia la intervenció directa de la Generalitat. La conselleria de Cultura, per indicació d'en Mestres, també em va cridar abans de començar la temporada 1933/34, per fer-me les mateixes preguntes i seguir els mateixos tràmits amb la junta. I també la junta, aquest any, va fixar el preu de cinc-centes pessetes per representació, més un suplement pels desplaçaments dels cantaires. I en aquesta ocasió en Mestres ja no em va dir com altres vegades: "Balcells, ja us donaré la resposta", sinó que me la va donar immediatament. Jo vaig sortir al carrer mig rient: és clar, en aquell moment, el pressupost ja no era a càrrec seu i ens va acceptar de seguida. I vàrem començar la preparació d'aquesta obra, suposo que igual com ho devien fer els altres orfeons, ja que la solfa, és igual per a tots, i el que no sortia bé també ells ho feien repetir; el cas és que ho vàrem estudiar. Anàrem als assaigs i les audicions sortien perfectes. Quatre audicions en total. Una d'elles la vaig poder sentir des del 3er. Pis i la vaig trobar com cal. La part corresponent a l'**Orfeó Gracienc**, va ser dirigida pel mestre Jordà; els cantaires van ser col.locats dalt dels telers, completament invisibles com de costum. Prova del que dic, varen ser les crítiques. Dic tot això, sense vanitat, ni per criticar cap dels que ho havien fet anteriorment. Segur que tots tenien el bon zel de fer-ho bé."

La Revista núm. 163 de ***l'Orfeó Gracienc*** de març de 1934, (pàgs. 699-700) amb el títol "***L'Orfeó Gracienc*** al Teatre del Liceu" es feia ressò d'aquella actuació memorable: "*Quatre representacions de **Parsifal**, quatre dies que els nostres orfeonistes han d'assenyalar amb pedra blanca. L'estiu darrer era a Montjuïc: en una nit inoblidable ressonaven, solemnes, els corals d'aquest magnífic poema. Bell marc de verdor, viu contrast de fosca i de llum, ambient propici a l'emoció de l'Obra. Ara ha estat al teatre del Liceu. Reclosa entre parets, la música diríeu que penetra més endins. Amb la imaginació, prenen vida els decorats. I, sota llurs vestits, viuen també **Gurnemanz i Amfortas, Parsifal i Kundry, Klingsor i les Noies-Flors.***

*Aquestes representacions, celebrades els dies 27 de gener i 1, 3 i 4 de febrer darrers, foren un èxit de públic, un èxit dels primers executants, i, cal dir-ho també, un èxit complet dels nostres cantaires que interpretaren els corals de la Consagració, en el primer acte d'aquesta joia **Wagneriana**. No podem sinó exclamar: Endavant! Una vegada més s'ha mantingut el prestigi de **l'Orfeó Gracienc**.*

La nostra massa coral donà proves del molt que amb la seva voluntat i els seus mestres pot fer, i palesà, que el contacte que ha tingut amb les grans obres del repertori clàssic no ha estat debades.

*La Premsa ha comentat amb mots falaguers l'actuació de la massa coral gracienc. Hom judicà l'obra en conjunt fent justícia als admirables intèrprets que trobà en la senyora Nemethy (**Kundry**) i els senyors Weber (**Gurnemanz**), Maison (**Parsifal**), Hann (**Amfortas**) i Habich (**Klingsor**), sense deixar, però, de fer una menció elogiosa dels nostres cantaires, que a llur veu uniren un fervor sincerament sentit. Hi posaren tota la unció dels que canten una cosa ben compresa. L'accent de la sinceritat difícilment pot falsejar-se; es coneix amb el dring. I, en música, per a ésser sincers cal fondre's en la mateixa emoció que ha fet vibrar l'artista creador de l'obra.*

*Ajuda positivament aquesta comprensió la conferència que el nostre benvolgut consoci, senyor Antoni Sabater i Mur, ens donà, després d'un assaig de conjunt, el 27 de febrer passat. Com era lògic, s'adreçà principalment als orfeonistes, i en una ràpida dissertació resumí tot el més substancial d'entre la multitud de llegendes existents sobre el Sant Graal i **Parsifal**, les quals coneix*

*detalladament per haver-ne fet un estudi aprofundit; Les de la llança de Longinos, el Graal, Montsalvat i els monjos cavallers, **Parsifal**, **Klingsor** amb el mirall màgic i **Kundry**, tenen massa poder d'evocació per a no produir llur efecte, baldament se'ns presentin en una forma resumida. **Wagner** sabia triar els seus temes. Són interessants de per sí, àdhuc prescindint de la música. Cal recordar que, abans de compositor, ell ja volia ésser dramaturg. I, a cada paràgraf suggestiu de la narració del nostre amic, llegíem en els ulls dels petits oients –sempre sincers a reflectir les emocions rebudes– tot el sentiment del sobrenatural i meravellós que aquestes belles llegendes desperten”.*

A partir de desembre de 1934, (núm. 170), la Revista de ***l'Orfeó Gracienc*** va iniciar la publicació en català de l'escrit de **Richard Wagner** “Una visita a Beethoven” (*Records d'un músic jove*), en base a la traducció castellana de Vicente Blasco Ibáñez a “*Novelas y Pensamientos*”, essent publicat en la seva totalitat per entregues en diferents números de la revista.

Eva Muns